

Єрмоленко О.О.

*викладач кафедри державного управління, публічного адміністрування та
регіональної економіки*

Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

м. Харків, Україна

ІСТОРИЧНИЙ ГЕНЕЗИС ПРОСТОРОВОЇ АСИМЕТРІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. У статті проведено історичне дослідження стосовно походження поняття «просторова асиметрія». Здійснено уточнення його ролі у сучасній економічній системі.

Аннотация. В статье проведено историческое исследование относительно происхождения понятия «пространственная асимметрия». Осуществлено уточнение его роли в современной экономической системе.

Summary. The article conducts historical research on the origin of the concept of "spatial asymmetry". Specified its role in the modern economic system.

Постановка проблеми. Сучасне бачення та розв'язання проблем економічного розвитку неможливе без знання історичних коренів їх виникнення. Світовий простір формувався, змінювався та розвивався підпорядковуючись певним законам та закономірностям. Саме розкриття їх сутності, здійснення аналізу призведе до повноцінного вирішення нагальних проблем нерівномірності розвитку окремих регіонів, допоможе ґрунтовним чином змінити уявлення про сутність асиметрії, її користь чи згубні наслідки.

Проблеми просторової (регіональної) економіки привертали увагу ще античних філософів (Арістотель, Платон), творців соціальних утопій (Т. Мор, Т. Компанелла, Ш. Фур'є, Р. Оуен), а в 17 – 18 століттях постійно входили до

структури новостворених економічних теорій. Можна згадати в першу чергу Р. Кантільона, Дж. Стюарта, А. Сміта і особливо Д. Ріккардо з його принципом порівняльних переваг в міжрегіональній торгівлі і теорією ренти за місцем розташування.

Проте після цього періоду і аж до кінця 19 століття фактор простору випав з поля зору загальних економічних теорій. У економічній науці укорінилася звичка до абстрагування від простору. Можна сказати, що основний потік економічної думки продовжував розвиватися як теорія «точкової» економіки або «замкнутої країни без розмірів» [1].

У 19 столітті з'являються глибокі дослідження факторів економічного простору (І. Тюнен, В. Лаунхардт, А. Вебер та ін.), які зробили значний вплив на подальше формування теорій просторової і регіональної економіки.

У даний час у світі існує досить багато різних теорій про проблеми регіонального розвитку. Так, наприклад, регіональна політика країн Західної Європи в післявоєнний період ґрунтувалася не лише на класичній теорії Дж. М. Кейнса, але й на ряді теорій регіонального розвитку, а також на ряді широко відомих робіт дослідників Західної Європи і США в 50-60-ті роки.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед найбільш відомих світових учених, що внесли свій вклад до розробки концепції регіональної політики, є такі як У. Айзард, Ж. Будвіль [2, С. 236–237], Д. Норт, Д. Паєлінк [3], Ф. Перру [4], Д. Фрідман, які прагнули виявити рушійні сили регіонального розвитку і обґрунтувати нерівномірність подібного розвитку. Значний вклад до створення теоретичної бази регіональної політики внесли Н. Ванхоф, Л. Клаасен, П. Ніджкамп, С. Поллард, Р. Ендрюс. Більш докладно теорії регіонального розвитку висвітлені у табл. 1 [5].

Постановка завдання. Основним завданням дослідження є аналіз походження просторової асиметрії та пошук шляхів подолання її негативної дії для сталого регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Більшість розглянутих теорій торкалися лише загальноекономічних питань розвитку, та зовсім не звертали увагу на

людську складову продуктивних сил регіонів, бо надавали їм другорядну роль та не вважали як таку, що може істотним чином позитивно впливати на розвиток регіонів або бути причиною асиметричного їх розвитку. То ж надалі ці теорії будуть аналізуватися з позиції саме ролі людської складової та її впливу на розвиток.

Таблиця 1

Сучасні теорії регіонального розвитку

Період	Назва теорії	Автори та основоположники	Коментар
1	2	3	4
З початку 50-х років ХХ ст.	концепція поляризованого розвитку або теорія полюсів зростання	Г. Мюрдаль, А. Хиршман, Ф. Перру	створення подібних центрів, або полюсів, переслідувало мету активізувати господарську діяльність у відсталих периферійних районах. Поляризація на районному рівні в більшості випадків вважалася засобом територіальної деконцентрації на макрорівні, що повинне було ослабити гегемонію окремих регіонів або центру.
Середин а 60-х років ХХ ст.	теорія загострення регіональних диспропорцій в ході «нормального» розвитку ринкової економіки	С. Поллард	теорія обґрунтовує необхідність проведення регіональної політики. Поряд з дією загальноекономічних факторів регіональні диспропорції загострюються під дією поведінкових чинників, а регіональна політика, що не враховує ці дії і до того ж не направлена на подолання психологічних бар'єрів, є неадекватною потребам в ній
Середин а 60-х років ХХ ст.	модель «центр - периферія»	Дж. Фрідманн	ця модель знаходить підтвердження і при аналізі ситуації в Європейському союзі в цілому.
1976 рік	неокласична теорія	Д. Паелінк і П. Ніджкамп	ґрунтується на наступних допущеннях: вільна конкуренція, повне залучення чинників виробництва, повна мобільність праці і капіталу, адекватна технологія. Ця теорія стверджує, що при подібних допущеннях система прагне зрівняти просторові відмінності у величині заробітної плати і розмірах ренти.
1981 рік	теорія регіонального розвитку і історичного аналізу	С. Поллард	регіональні відмінності є результатом комплексної взаємодії взаємозалежних чинників, які у минулому спільно визначали географічне розміщення об'єктів господарської діяльності і населення.
У 50-х – 60-х	теорія міжнародної	Н. Ванхоф і Л. Клаасен	регіон має тенденцію спеціалізуватися на виробництві і вивозі тих товарів, виробництво

Продовження табл. 1

1	2	3	4
роках	торгівлі, заснована на теоремі Хекшера-Оліна		яких вимагає обліку великого числа чинників, якими він забезпечений удосталь, і в той же час імпортує товари, необхідні для внутрішнього виробництва і вжитку, у тому випадку, коли вони не можуть бути забезпечені за рахунок внутрішніх джерел.
У 50-х роках	теорія експортної бази	Р. Ендрюс і Р. Пфаут, Ч. Тібу та Д. Норт	виходить з положення, що регіональне зростання залежить від здатності району вивозити свою продукцію в інші райони. Чим більше район спеціалізується на випуску продукції, яка має великий попит, тим вище темпи його розвитку.
У 50-х – 60-х роках	теорія економічного зростання і існування слаборозвинених районів (теорія кумулятивної причинної обумовленості)	Г. Мюрдаль	існують початкова нерівність і певна жорсткість ринкової економіки. За подібних умов неможлива вільна гра ринкових сил, що веде до незбалансованого регіонального зростання
У 70-х роках XX ст.	теорія місцевого зростання	А. Леш	акцент був зроблений на здатності самого району мобілізувати місцевий потенціал, місцеві фінансові ресурси, стимулювати місцеве підприємництво, а також на здатності самого району адаптувати свій економічний розвиток до місцевих умов.
У 90-х роках XX ст.	теорія агломерації, або просторової концентрації	П. Кругман, П. Ромер	економія, обумовлена збільшенням масштабів виробництва, має велике значення для компанії при виборі району своєї діяльності. Переваги агломерації витікають із спільного розміщення взаємозв'язаних виробництв.

Теорія полюсів зростання в різних варіаціях лягла в основу регіональної політики багатьох країн Західної Європи. Пізніше теорія полюсів зростання отримала ширше трактування: передбачалося створення центрів розвитку більш комплексного характеру з активізацією виробничих і невиробничих функцій. На думку дослідників, ця теорія полюсів зростання доводить свій штучний характер в тих регіонах, де вони відсутні або розвинені недостатньо, їх здатність впливати на сусідні території виявилася низькою [6].

У країнах ринкової економіки набула широкого поширення модель «центр - периферія». Багато проблем півдня Італії, а також Шотландії і Північній

Ірландії у Великобританії і навіть окремих районів в таких невеликих країнах, як Бельгія або Нідерланди, з їх периферійним положенням в країні, так або інакше були пов'язані з цим модельним рядом. Проте ні центр, ні периферія окремої країни не представляють собою гомогенного простору. Економічний стан окремих центрів і ареалів сильно відрізняється. У Західній Європі до периферійних відносять і старопромислові райони, що визначали раніше рівень економічного розвитку країни в цілому, і слаборозвинені райони, що в значній мірі зберегли свою аграрну подобу. На думку Д. Піндера, було б правильніше двочленне ділення «центр – периферія» замінити на тричленне «центр - слаборозвинені - проблемні промислові райони» [7].

Теорія регіонального розвитку і історичного аналізу, розроблена в 1981 році С. Поллардом, стверджує, що географічні, точніше, економіко- і фізико-географічні чинники передбачають розміщення ряду економічних об'єктів (наприклад, портів і ряду промислових підприємств – в гирлі річки), економіко-технологічні чинники визначають величину витрат виробництва в різних ареалах, демографічні чинники – розміри і темпи приросту населення. Дія цих чинників схильна до різних коливань, причому не обов'язково у бік забезпечення кращої рівноваги [8].

Так звана неокласична теорія, запропонована в 1976 році Д. Паслінком і П. Ніджкампом [3]. Проте на практиці умови неокласичної теорії ніколи не витримуються і не досягається ефект оптимального результату. На практиці жоден з елементів – праця і капітал – не є повністю мобільними, що приводить до істотного дисбалансу в розмірах доходів компаній і фізичних осіб між районами. Більш того: стартові умови для розвитку районів можуть розрізнятися вельми істотно під впливом історичних і географічних чинників.

У обґрунтуванні ряду положень регіональної політики використовувалася теорія міжнародної торгівлі, заснована на теоремі Хекшера-Оліна і розроблена Н. Ванхофом і Л. Клаасеном. Проте вказана теорія вступає в явне протиріччя з дійсністю. Її основні положення на практиці не виконуються: транспортні витрати виявляються досить високі і у будь-якому випадку не рівні нулю, виробничі

функції в різних районах не ідентичні, відсутня умова економії, обумовленої великими масштабами виробництва, а конкуренція не є закінченою [9].

Теорія експортної бази, що викладається в роботах Р. Ендрюса і Р. Пфаута [9]. Відмінності в темпах регіонального зростання, згідно теорії, починаються з відмінності в основоположних економічних структурах, які, у свою чергу, своєму розвитку зобов'язані історії і сучасним перевагам.

Відомий шведський економіст Г. Мюрдаль в своїй теорії економічного зростання і існування слаборозвинених районів (теорія кумулятивної причинної обумовленості) наголошує, що робоча сила переміщатиметься з менш розвинених районів в розвиненіші, капітал також прагнучиме у вже розвинені райони з районів з малими можливостями розвитку [10]. Таким чином, на подальшому етапі слаборозвинені райони стануть ще менш привабливими. Проте при всіх відмічених негативних моментах подібної міграції робочої сили і капіталу є і позитивний нюанс – «переливання» зростання з центру в менш сприятливі райони.

У обґрунтуванні регіональної політики використовувалася також теорія агломерації, або просторовій концентрації. Урбанізація створює певні загальні переваги від спільного використання міської інфраструктури і розвинутої системи обслуговування. У економічно відсталих районах, як правило, подібні переваги відсутні [11].

Теорія місцевого зростання набула особливого поширення в 70-х роках, коли відмічалось різке зниження мобільності інвестицій [12].

Усі зазначені теорії розглядали продуктивні сили як один з необхідних елементів, який слід задіяти задля регіонального розвитку. Але жодна з означених теорій не виділяла людську складову як окремий і надважливий елемент, що безпосередньо впливає на регіональний розвиток. Окремі автори здійснити спробу виявити такий вплив лише опосередковано.

Теорію полюсів зростання можливо застосовувати і у сучасних умовах. У таких «полюсах» вже є в наявності людський ресурс відповідної якості, що дозволить розвивати інноваційну частину економіки. Сучасний розвиток

заснований на розвитку середовища. Кошти надходять туди, де таке середовище комфортне та надійне. І тому необхідно здійснювати інвестиції безпосередньо в людину і навколишнє її середовище, сприяючи тим самим підвищенню інвестиційної активності. Наприклад, вкладення в інфраструктуру освіти означають, що кошти підуть не тільки в саму освіту, але і на розвиток нормальної соціальної інфраструктури, дороги, комфортне середовище міст, нормальна якість житла та комунальних послуг і все, що забезпечує новий стандарт зручного проживання людини.

Модель «центр-периферія» можна застосовувати до країн СНД. У загальному вигляді вона виглядає так: є периферія і є центр. Однією з особливостей центру – це стягування з периферії всіх ресурсів: людські, фінансові та інші. Концентрація ресурсів у центрі дозволить йому швидше створювати інновації. Звідси маємо таке, що людська складова продуктивних сил використовується як ресурс для створення інновацій.

Неокласична теорія включає не лише традиційні виробничі фактори росту – фізичний, людський капітал, праця і т. д., але і соціальні, інституційні, політичні чинники і географічне положення країни. У цій теорії людська складова прирівнюється до капіталу, що у процесі виробництва буде виробляти додаткову вартість.

Теорія регіонального розвитку та історичного аналізу С. Полларда розглядає вплив на рівень економічного розвитку комплексу взаємопов'язаних факторів, тобто їх перетин у історичному аспекті. Такими чинниками є економіко-фізико-географічні, економіко-технологічних та демографічні. Людська складова продуктивних сил у цій теорії окремо не розглядається. Важливі лише чисті демографічні чинники, такі як ріст населення та темпи його зміни.

Теорія експортної бази зовсім заперечувала можливість автономного розвитку за рахунок внутрішніх інвестицій і технічного прогресу, не враховувала зв'язок між ступенем відкритості регіонального господарства і масштабами його внутрішнього ринку. Мало уваги приділялося ролі міграції людських ресурсів та капіталу.

Теорія кумулятивної причинної обумовленості розглядає людську складову продуктивних сил у міграційному аспекті. Так, робоча сила переміщується із менш розвинених районів у більш розвинені райони, капітал також буде прагнути у вже розвинені райони з районів з малими можливостями розвитку. Таким чином, на наступному етапі розвитку слаборозвинені райони стануть ще менш привабливими. Однак при всіх зазначених негативних моментах такої міграції робочої сили і капіталу є і позитивний – «переливання» зростання з центру в менш сприятливі райони через явище перенасичення.

Отже, вплив людської складової продуктивних сил в усіх розглянутих теоріях регіонального розвитку безумовно присутній, але він не першочерговий і розглядається в основному, як наслідок впливу виробничих та інших чинників.

Розвиток регіональної економіки за кордоном сьогодні йде по трьох напрямках: нові парадигми і концепції регіону; розміщення діяльності; просторова організація економіки.

Найяскравіше асиметрія регіонального розвитку на національному рівні (рівні країни) спостерігається, наприклад, в Китаї та Індії, де поряд з економічно розвиненими регіонами, що показують високі темпи зростання, де кожні 26 хвилин відкривається нова фабрика з іноземними інвестиціями, існують регіони з середнім доходом 1 дол. США в день і істотні перекося в доходах між різними категоріями населення, так, міські жителі в Китаї заробляють в 3,5 рази більше, ніж сільські жителі [13].

Дослідження регіональної політики розвинених країн [14, С. 42] дозволяють виділити систему державних механізмів, які останніми роками були найбільш ефективними. Регіональна політика 30-х років минулого століття у Великобританії ґрунтувалася на фінансуванні приватного сектора, наданням податкових пільг підприємствам, підготовці території для промислового освоєння, трудової міграції (переміщення робочої сили з депресивних регіонів в розвиненіші). Проте вже на початку 80-х років уряд Великобританії почав упроваджувати програми з розвитку в депресивних регіонах сфери послуг. З кінця 1988 р. субсидії регіонального розвитку були скасовані і почала

надаватися підтримка малим фірмам. Найбільш дієвими інструментами розвитку регіону виявилася система інвестиційних стимулів: субсидії, кредити, селективна допомога, надання преференцій.

Проблема нерівномірного розвитку територій існувала також і у Франції протягом багатьох десятиліть. Саме цій проблемі була присвячена знаменита книга Франсуа Гравьє з характерною назвою «Париж і французька пустеля» [15].

До теперішнього часу підходи до описаних проблем помітно змінилися. З одного боку, сама концепція політики облаштування території стала глибшою. Тепер вона не зводиться до ідеї про те, що створення нових робочих місць і здобуття доходу від територіальної діяльності є турботою лише регіонів. Багато економічних досліджень показали значну ефективність державної політики, яка використовує перерозподіл доходів за допомогою соціальних трансфертів в частині послаблення регіональної нерівності по рівню доходів найнятих робітників і соціальних можливостей [16]. З іншого боку, істотно зросла роль малих і середніх підприємств в питаннях національної конкурентоспроможності, економічної стійкості і фінансової рівноваги. І це об'єктивна тенденція, яка обумовлюється економічною глобалізацією.

У Франції важливим механізмом функціонування системи територіального розвитку є планові контракти «держава-регіон», де основний акцент зроблений на підготовку регіонами обґрунтованих документів для укладення контрактів з державою. Перевагу мають ті контракти, де передбачено збільшення рівня зайнятості, професійної підготовки, охорони здоров'я і соціальної допомоги, тобто соціальним контрактам [17].

Основними причинами виникнення просторових диспропорцій на теренах колишнього СРСР стали різні стартові умови, в яких опинилися території на початок 90-х років ХХ століття (об'єктивні чинники), і те, як керівники територій зуміли провести економічну і соціальну політику, використовувати ресурси територій і нівелювати вплив негативних факторів. Це обумовлює відмінності в податковому потенціалі, структурі бюджетних доходів і витрат, потребах у

фінансових коштах, в якості життя населення територій, забезпеченості жителів поселень районів різного роду соціальними послугами і так далі [18].

Природа асиметричного функціонування регіональних систем досліджена в роботах таких зарубіжних вчених як А.Г. Гранберга, А.Г. Ігудіна, Б.Л. Лавровського, К.В. Павлова, С.А. Суспіцина, К.Н. Юсупова, А.В. Янгирова та інших.

Гранберг О.Г. є засновником російської школи просторових міжгалузевих досліджень [19]. Цим видатним вченим в області теорії і методології просторової і регіональної економіки були розроблені основні положення аналізу національної економіки як системи регіонів, що взаємодіють в ринковому середовищі з державним регулюванням ринкових механізмів. Запропонована методологія аналізу базується на поняттях ресурсно-технологічних можливостей регіонального розвитку, досяжних ефективних станів і ядра багаторегіональних систем, просторової економічної рівноваги. Такі російські вчені як В.В. Кулешов, В.С. Селіверстов, В.І. Суслов, С.А. Суспіцин є представниками Сибірської школи регіональних досліджень в Програмі Президії РАН «Фундаментальні проблеми просторового розвитку Російської Федерації: міждисциплінарний синтез» [20].

Ці та багато інших російських вчених докладно досліджували проблеми асиметричного розвитку регіонів Росії. Досліджуючи вимірність асиметрії, В. М. Масаков визначає її як відхилення (або відмінність) властивостей і параметрів даного об'єкту (об'єктів) від якогось «стандарту», «норми», «нормального» або «типового» стану властивостей і параметрів для подібного роду систем [21, С. 4]. Як одиниця шкали виміру асиметрії виступають в даному випадку «норма» або «стандарт». Вони можуть характеризувати якісні властивості і кількісні параметри об'єкту.

В.І. Клісторін підкреслює не лише сутнісний, але і регульований аспекти асиметрії, розуміючи під «економічною асиметрією» «можливість регіонів впливати на структуру виробництва і розподіл благ таким чином, що підсумковий розподіл споживаних благ стає стійко нерівномірним» [22].

Систематизуючи просторові утворення в аспекті асиметрії, Б.Л. Лавровський виділяє три типи регіонального розвитку: асиметричний, (дисгармонійний), симетричний (гармонійний) і нейтральний [23].

Вчені вирізняють багато видів асиметрій. Деякі з них представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Види асиметрії та їх ознаки

Вчені	Види асиметрії	Ознаки
Гребенкін А.С., Скрипнюк Д.Ф., Галдін М.В.,	Природна асиметрія	відмінності за природно-ресурсними показниками, географічним положенням, економічним, демографічним, історичним і іншим умовам, що не впливають на єдність економічного і правового простору
Гребенкін А.С., Скрипнюк Д.Ф., Галдін М.В., Полиньов А.О.	Неприродна асиметрія	асиметрія, що виникла в результаті деформації відтворювальних процесів в одних регіонах і підвищення темпів розвитку в інших
Гребенкін А.С., Скрипнюк Д.Ф., Долотов С.Ю., Красільников О.Ю., Клісторін В.І., Полиньов А.О.	Економічна асиметрія	можливість регіонів впливати на структуру виробництва і розподілення благ таким чином, що підсумковий розподіл споживаних благ стає стійко нерівномірним
Гребенкін А.С., Скрипнюк Д.Ф., Фетисов Г.Г., Орешин В.П., Фатеев В.С., Полиньов А.О.	Соціальна асиметрія	виразно виявляється у великих відмінностях середніх грошових доходів, рівня безробіття між регіонами країни
Гребенкін А.С., Скрипнюк Д.Ф., Долотов С.Ю., Рибакова Р.Ю., Корень К.С., Пригода Л.В., Полиньов А.О.	Бюджетна асиметрія	досліджується по показнику доходу консолідованого бюджету на душу населення.
Гребенкін А.С., Скрипнюк Д.Ф., Корень К.С., Галдин М.В., Клісторін В.І., Поздняков А., Лавровський Б., Масаков В., Полиньов А.О.	Правова асиметрія	істотно різна результативність дії регіонів на політику держави в цілому

Існує так звана «природна» асиметрія (відмінності за природно-ресурсними показниками, географічним положенням, економічним,

демографічним, історичним та іншими умовам, що не впливають на єдність економічного і правового простору). Відповідно «неприродна» асиметрія – це асиметрія, що виникла в результаті деформації відтворювальних процесів в одних регіонах і підвищення темпів розвитку в інших.

На практиці залежно від цілей дослідження різні автори виділяють чотири види асиметрії: економічну, соціальну, бюджетну, правову.

Економічна асиметрія – це віддзеркалення в часі і просторі розривів (відхилень) економічних параметрів (наприклад: обсяг виробництва, ВРП, податкові надходження і ін.) регіональних систем від заданих стандартів (значень) в регіональному розрізі безвідносно до рівня соціального розвитку порівнюваних регіонів [24].

Соціальна асиметрія – є відображення розривів (відхилень) соціальних параметрів, порівнюваних територій, в т.ч.: забезпеченість лікарняними ліжками, забезпеченість телефонами, число публічних бібліотек, упорядкованість житла, середні доходи на душу населення, рівень безробіття, рівень злочинності та ін. [25].

Бюджетна і правова асиметрія досліджуються у відношенні до адміністративно-територіальних одиниць і передбачають, відповідно, диференціацію по базі оподаткування, структурі бюджетних надходжень і нерівність в області розмежування прав, повноважень і таке інше.

Зміна асиметрії виявляється в результаті розвитку просторових систем. При цьому під розвитком у філософії розуміється закономірна, якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, що характеризується як необоротне і направлене. Одночасну наявність цих властивостей відрізняє розвиток від інших змін [3].

Зближення показників (зниження асиметрії), як і їх розбіг (зростання асиметрії) в розрізі структурних елементів території може відбуватися на тлі її загального розвитку і на тлі її загального регресу [22].

Так, наприклад, при загальному регіональному зростанні обсягу виробництва, диференціація показника серед областей може знижуватися за

рахунок більш швидких темпів зростання обсягу виробництва у відносно відсталих областях. У випадку із загальним регіональним зниженням обсягів виробництва, темпи зниження у відносно відсталих регіонах можуть бути нижче, ніж в інших, відповідно, відбувається нівеляція асиметрії. Аналогічним чином відбувається і зростання асиметрії.

Субботін С.П. визначає конституюючою ознакою симетричного регіонального розвитку є скорочення розриву в рівнях конкретних показників по окремих регіонах або скорочення розриву між рівнями соціально-економічного розвитку окремих територій в межах одного регіону (внутрішньорегіональний рівень). Аналогічною (що конституює) ознакою асиметричного (дисгармонійного) розвитку виступає динаміка розкиду регіональних показників, якщо йдеться про міжрегіональній асиметрії, і відповідна динаміка розкиду внутрішньорегіональних показників, якщо мається на увазі внутрішньорегіональна асиметрія [26].

Вчені виділяють також галузеву, територіальну та професійну асиметрії. Серед них А. Коровкін відзначає, що повноцінне узгодження попиту на працю і пропозицію неможливе без цілеспрямованих дій, направлених на усунення всіх видів асиметрії, властивих сучасному російському ринку праці [27]. Ця асиметрія виявляється не лише в загальному безробітті, але і в структурній невідповідності попиту і пропозиції робочої сили, диспропорціях оплати праці, деформаціях нормальної соціально-демографічної структури зайнятості (освітньою, віковою, гендерною) [27].

А.А. Зінов'єва поряд з територіальною (регіональною) диференціацією і асиметрією по економічних, технологічних, соціальних і іншим показникам, а також рівню інституційного розвитку в Росії визначає наявний ще і «часовий» аспект просторової поляризації [28].

Висновки. Таким чином, стає очевидно, що для досягнення цілей економічного розвитку регіону потрібне скоординоване регулювання з боку влади і суб'єктів бізнесу процесів відтворення трудових ресурсів, розвитку трудового потенціалу, підвищення якості праці (робочої сили). Формування

стратегії і механізму її реалізації спирається на основні напрями розвитку трудових ресурсів регіону, серед яких можна відзначити три основних: зниження дефіциту і диспропорцій розвитку трудових ресурсів; розвиток трудового потенціалу – якісних характеристик трудових ресурсів; забезпечення збалансованості професійної освіти і попиту на робочу силу.

Література:

1. Грицай О. В. Западная Европа : региональные контрасты на новом этапе НТР / О. В. Грицай. — М. : Наука, 1998. — 148 с.
2. Географический энциклопедический словарь. Понятие и термины / Э. Б. Алаев, П. М. Алимпиев, А. Г. Воронов и др. — М. : Сов. энциклопедия, 1988. — 432 с.,
3. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tlumach.com.ua/Ekonomichna_entsyklopediya/page/dysproportsiya.2080
4. Перру Ф. Экономика XX века / Ф. Перру // Мировая экономическая мысль сквозь призму веков. [Т. 4 «Век глобальных трансформаций»]. / Отв. ред. Ю. Я. Ольсевич. — М. : Мысль, 2004. — 944 с.
5. Топчієв О. Теоретичні основи регіональної економіки / О. Топчієв. — К. : Наук. думка, 1997. — 296 с.
6. Yuill D. Regional development Agencies in Europe (1982) / Цит. за : Лендшел М. Еволюція агентств регіонального розвитку в Європі // Агентства регіонального розвитку в Україні. Становлення та перспективи. — К., 2002.
7. Pinder D. Regional economic development and policy: Theory and practice in the European Community. L: Allen and Unwin, 1983. 130 p. (Studies on contemporary Europe; JV» 5). — С 37.
8. Економічний словник : тлумачно-термінологічний / [авт.-уклад. В. Коноплицький, Г. Філіна]. — К. : КНТ, 2007. — 580 с.
9. Былов В. Г. Экономические аспекты региональной политики в странах Европы: опыт для России. — М. : ИНИОН РАН, 1996. — 131 с.
10. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира» / Г. Мюрдаль. — М. : Прогресс. — 1972. — 512 с.

11. Krugman P., Venables A. The seamless world: a spatial model of international specialization and trade. Mineo, MIT, 1997
12. Лексин В. Региональная политика России : концепции, проблемы, решения. / В. Лексин, Е. Андреева, Е. Ситников, А. Швецов. — М. : Российский экономический журнал. — 2003. — С. 50–63.
13. Азійський прорив : висновки для України // Києво-Могилянська Бізнес-Студія. Журнал з менеджменту. — 2006. — №16. — С. 70.
14. Варналій З. С. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : [монографія] / З. С. Варналій. — К. : НІСД, 2007. — 765 с.
15. Баранский Н. Н. Избранные труды. Научные принципы географии / Н. Н. Баранский ; [редкол. В. А. Анучин и др.] — М. : Мысль, 1980. — 239 с.
16. Laurent Davezies. La Republique et ses territoires (La circulation invisible des richesses). Edition du Seuil. 2008.
17. Бонно Жан-Жак Политика обустройства территорий во Франции : финансовые и административные аспекты [Электронный ресурс] / Жан-Жак Бонно — Экономический портал. — Режим доступа : <http://institutions.com/general/1771-politika-obustrojstva-territorij-vo-francii.html>
18. Король Т. А. Механизмы по выравниванию территориальных диспропорций на муниципальном уровне / Т. А. Король. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.strategplann.ru/nauchnyie-stati/mechanisms-for-the-equalization-of-territorial-disparities-at-the-municipal-level.html>
19. Гранберг А. Г. Оптимизация территориальных пропорций народного хозяйства / А. Г. Гранберг. — М. : Экономика, 1973. — 248 с.
20. Кулешов В. В. Сибирская школа региональных исследований в Программе Президиума РАН «Фундаментальные проблемы пространственного развития Российской Федерации: междисциплинарный синтез» / В. В. Кулешов, В. Е. Селиверстов, В. И. Суслов, С. А. Суспин // Регион: экономика и социология. — 2012. — № 2. — С. 3–23.

21. Масаков В. Региональная социально-экономическая асимметрия : подходы, оценки и методы измерения / В. Масаков. — Вопросы статистики. — 1998. — № 11. — С. 3—12.

22. Клисторин В. И. Пространственная экономика и региональные исследования : нерешенные задачи / В. И. Клисторин // Регион : экономика и социология. — 2007. — № 1. — С. 56—68.

23. Лавровский Б. Л. Региональная ассиметрия в Российской Федерации : измерение и регулирование. / Б. Л. Лавровский — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ieie.nsc.ru:8101/~taxis/lavr-rec.htm>.

24. Гребенкин А. С. Асимметрия развития регионов : факторы возникновения и регулирование [Электронный ресурс] / А. С. Гребенкин, Д. Ф. Скрипнюк. — Режим доступа : <http://law.admtuymen.ru/noframe/nic?d&nd=466201176&nh=1>

25. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление / Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин. — М. : ИНФРА-М, 2006. — 414 с.

26. Субботин С. П. Преодоление тенденции усиления региональной асимметрии социально-экономического развития (на примере Кемеровской области) : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Субботин Сергей Павлович. — Кемерово, 2002 — 183 с.

27. Коровкин А. Структурная асимметрия / А. Коровкин. // Отечественные записки. — 2003. — № 3(11). — [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://www.strana-oz.ru/2003/3/strukturnaya-asimetriya>

28. Зиновьева П. А. Экономические основы регулирования территориальных диспропорций в воспроизводственной системе региона (На материалах Ростовской области) : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Зиновьева Полина Александровна. — Ростов н/Д, 2001. — 220 с.